

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів

**XXVI підсумкової науково-практичної
конференції викладачів**

22 лютого 2024

Київ 2024

УДК 061.3(063)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. 406 с.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 22.04.2024)

Редакційна колегія:

Голова Трофименко М.В., ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор;

Члени редколегії Балабаниць А.В., доктор економічних наук, професор;
Безчотнікова С.В., доктор філологічних наук, професор;
Булатова О.В., доктор економічних наук, професор;
Задорожня-Княгницька Л.В., доктор педагогічних наук, професор;
Іванець Т. М., голова Ради молодих вчених МДУ, кандидат політичних наук;
Константинова Ю. В., кандидат історичних наук, доцент;
Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор;
Павленко О.Г., доктор філологічних наук, професор;
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор;
Сабадаш Ю. С., доктор культурології, професор;
Тарасенко Д. Л., доктор економічних наук, професор;
Толпежніков Р.О., доктор економічних наук, професор.

Збірник містить матеріали XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 22 лютого 2024 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, екології, кібербезпеки, документознавства, культурології, журналістики, філології, літературознавства, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

Трофименко Анастасія,
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольський державний університет

СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ФЕНОМЕНУ «ОБЕРТОВИХ ДВЕРЕЙ» В ІНДУСТРІЇ ЛОБІЮВАННЯ

Лобіювання є важливим складовим компонентом політичної системи демократичної держави, що обумовлює високий ступінь уваги до цього політичного інституту серед науковців. Лобіювання сьогодні є невід'ємним елементом демократії, важливим інструментом впливу приватного сектору та громадянського суспільства на політичний процес, але при цьому воно досить неоднозначно оцінюється з точки зору етики, особливо в умовах домінування фінансово промислових груп як провідних суб'єктів лобіювання навіть в країнах зі сталими демократичними традиціями. Досі розповсюдженим залишається розуміння громадськістю лобіювання як тіньової індустрії, а іноді навіть як узаконеної корупції, незважаючи навіть на його введення в правове поле та встановлення чітких вимог до проведення лобістського впливу в ряді країн Європи, США та Канаді. Це обумовлює зниження довіри громадськості до того, що політичні рішення є справедливими та вільними від надмірного впливу.

Однією з суттєвих тенденцій розвитку сучасної індустрії лобіювання, яка посилює дискусію щодо етичності лобіювання, виступає феномен «оберткових дверей» (англ. revolving door). Цим терміном позначають перехід колишніх високопоставлених державних службовців (post-employment public officers) на роботу в лобі-індустрію та навпаки, оскільки передбачається, що між державним та приватним сектором є уявні обертові двері, проходячи через які колишні державні посадовці перетворюються на лобістів і мають змогу використовувати свій досвід та контакти для лобіювання в тих сферах, у яких вони залучалися до розробки та впровадження державної політики. Визначення сутності цього явища сприяє кращому розумінню того, що таке лобіювання, встановленню об'єктивної оцінки ступеню перетворення політичних контактів колишніх посадовців на доходи від лобіювання, допомагає в пошуку прийняттого способу врегулювання цього питання на правовому рівні. Актуальність цієї проблематики посилюється в умовах активізації пошуку найбільш ефективних шляхів унормування лобіювання в Україні з урахуванням закордонного досвіду.

Тематика «оберткових дверей» вперше почала підніматися в США, спочатку у журналістських розслідуваннях, звітах правозахисних організацій, а також як предмет

наукових робіт. На науковому рівні це питання одним з перших висвітлив американський дослідник У. Гормлі наприкінці 1970-х років, досліджуючи поведінку членів Федеральної виборчої комісії США, які раніше працювали в індустрії телемовлення. Однак у 2000-х роках увага до цієї теми значно зросла. Проведені дослідження продемонстрували домінування цього феномену в індустрії лобіювання, великі масштаби переходу чиновників на роботу до лобістських фірм. Ця тенденція характерна як для американських, так і для європейських лобістів.

Для розуміння сутності феномену «обертових дверей» важливо враховувати, що він передбачає двосторонній рух, тобто не тільки колишні чиновники перетворюються на лобістів, але і вище керівництво підприємств приватного сектору та їх лобісти також здобувають державні призначення. Перспектива подальшої зайнятості посадовця в індустрії професійного лобіювання сама по собі вже підвищує ризик конфлікту інтересів, оскільки працюючи у владних структурах посадова особа може приймати рішення чи надавати інформацію не стільки в суспільних інтересах, скільки з метою майбутнього працевлаштування.

Актуальність «обертових» лобістів пов'язана з тим, що досвід роботи в уряді дозволяє колишнім посадовцям використовувати мережу друзів та колишніх колег для отримання вигід на користь своїх клієнтів. Таким чином, колишній посадовець має низку переваг у якості лобіста: наявність контактів (зокрема, дружніх відносин), інсайдерські політичні знання (знання того, як насправді відбувається процес ухвалення рішень в окремій установі), «бюрократичний капітал» (професійний досвід політичних переговорів) [7]. Ці переваги дозволяють знизити політичні ризики для клієнтів та забезпечують більш продуктивну адвокацію. І цей факт, що зв'язки з людьми при владі та набутий досвід під час роботи у владних структурах виступає основним активом лобістів, більш важливим за інші професійні характеристики лобістів, такі як професійні знання та навички з лобістського впливу, доводять низка проведених досліджень в США та ЄС. Наприклад, за даними одного з таких досліджень у США 56% доходу, отриманого приватними лобістськими фірмами протягом 10 років (між 1998 і 2008 роками), залучено лобістами, які мають досвід роботи в федеральному уряді, а в рейтингах 50 найкращих лобістів Вашингтону переважну більшість завжди посідають колишні федеральні посадовці [1]. На додаток, інше дослідження демонструє залежність результативності лобіста від контактів у Конгресі США, доводячи, що лобіст втрачає дохід в розмірі більше 20 % (приблизно 177 тис. дол. на рік), коли його колишній роботодавець залишає посаду в державному секторі [2]. Результати таких досліджень не служать на користь лобістам у дискусії щодо критеріїв їх успішності та етичності їх впливу.

Європейська індустрія лобіювання також має велику кількість прикладів «обертових дверей». За даними правозахисної організації LobbyControl, що покликана сприяти прозорості та демократії в Німеччині та на європейському рівні і входить до Європейського альянсу з питань прозорості та регулювання етики лобіювання (ALTER-EU), біля 3/4 лобістів, що представляють інтереси таких потужних корпорацій, як Google (79%) та Meta (71%), раніше працювали в урядових структурах або на рівні Європейського Союзу, або на національному рівні країни-члена. Наприклад, лобіст Аура Салла, що представляє інтереси Meta в Європі, розпочала свою роботу через три місяці після залишення роботи в урядових структурах, де долучалася до розробки політики в сферах кібербезпеки та протидії дезінформації [6].

Занепокоєння з боку суспільства з приводу того, що корпорації фактично можуть купувати вплив та отримувати привілейований доступ до посадовців, призвело до пошуку шляхів зачинення «обертових дверей». Наприклад, у США члени та персонал Конгресу повинні повідомляти про переговори поза межами роботи Комітет з питань етики Палати представників чи Сенату, колишні члени Конгресу, які зареєструвалися для лобіювання, втрачають доступ до зали палати та інших частин Капітолію, зареєстровані лобісти повинні розкрити Конгресу своє попереднє місце роботи. Проте, ці вимоги можуть погіршити проблему, оскільки вони спонукають лобістів, що обертаються, взагалі не реєструватися [4]. На додаток у США, а після цього і в інших державах, де функціонує лобінгове законодавство, почали встановлювати так звані «охолоджуючі періоди» або «періоди відпочинку» (англ. «cooling off period»), протягом яких державним службовцям після залишення своєї посади забороняється працювати лобістом. Такі періоди зменшують ризик корупції та неналежного впливу з боку колишніх державних службовців, які стали лобістами, та працюють зі своїми колишніми колегами, коли впливають на державну політику на користь своїх клієнтів. Як правило, термін «охолоджуючого періоду» відрізняється в різних державах, а також залежить від посади, яку обіймав державний чиновник. Так, у більшості держав цей термін становить один рік (США, Австрія, Естонія, Болгарія, Італія, Ірландія, Чехія), в Іспанії, Латвії, Словенії, Великобританії та Кіпрі – 2 роки, 3 роки у Франції, Португалії і 5 років у Канаді.

Проте такі обмеження за спостереженнями дослідників на практиці не є ефективними, а нормативно-правові документи мають низку лазівок, які дозволяють їх обходити, на кшталт безкоштовного консультування, діяльності благодійних організацій тощо. З огляду на це, більш дієвими інструментами обмеження «обертових дверей» виступає професійна етика та суспільний контроль. «Обертові двері» знаходяться в центрі уваги правозахисних організацій, так званих «сторожових псів» (від англ. watchdog organisation), основне завдання

яких – є моніторинг політичного процесу, зокрема на предмет прозорості та публічності. Їх діяльність забезпечує громадський контроль за діяльністю лобістів та дотримання вимог законодавства щодо обмеження «обертювих дверей». Крім згадуваної німецької організації LobbyControl, можна також навести приклад діяльності американської неурядової організації OpenSecrets, яка створила власну базу даних тих лобістів, які пройшли крізь такі двері. Ця база «OpenSecrets Revolving Door» допомагає громадськості дізнатися, хто є хто в вашингтонській індустрії впливу, і розкрити, як зв'язки цих людей з урядом дають їм привілейований доступ до тих, хто має владу.

Таким чином, наявність між державним та приватним сектором «обертювих дверей» є закономірним та неминучим явищем у політичному процесі, проте швидкий розвиток професійного лобіювання в західних країнах, яке перетворилося на прибуткову багатомільярдну індустрію, призвело до збільшення занепокоєння щодо конфлікту інтересів та етичності лобістського впливу. З одного боку, наявність у лобістів досвіду роботи в державних органах влади забезпечує більш якісний рівень розробки державної політики з урахуванням інтересів зацікавлених груп. З іншого – вплив на обраних представників з боку колишніх колег, які лобіюють інтереси великого бізнесу, створює враження, що прийняття політичних рішень контролюється закритою групою, що підриває народну підтримку та довіру до демократичних інститутів. Для вирішення етичних питань, що піднімає феномен «обертювих дверей», держави на законодавчому рівні встановлюють «охолоджуючі періоди», протягом яких колишні посадовці не можуть здійснювати лобістський вплив, які тим не менш на практиці не є ефективними та вимагають додаткового громадського контролю.

Література

1. Blanes J., Draca M., Fons-Rozen C. Revolving Door Lobbyists. *American Economic Review*. 2012. No. 102 (7). P. 3731-48. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.102.7.3731> (дата звернення: 21.12.2023).
2. Blanes J., Draca M., Fons-Rozen C. The Power of K Street: New research on the Economics of Lobbying. CESifo DICE Report. 2011. URL: <https://www.ifo.de/DocDL/dicereport111-forum2.pdf> (дата звернення: 23.12.2023).
3. Chung J. Big Tech, Big Cash: Washington's New Power Players. *Public Citizen*. 2021. URL: <https://www.citizen.org/article/big-tech-lobbying-update/> (дата звернення: 23.12.2023).
4. Lazarus, J., McKay, A. & Herbel, L. Who walks through the revolving door? Examining the lobbying activity of former members of Congress. *Int Groups Adv*. 2016. No. 5. P. 82–100. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/43096562.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).

5. Post-Public Employment: Good Practices for Preventing Conflict of Interest. OECD Publishing. Paris. 2010. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/governance/post-public-employment_9789264056701-en#page1 (дата звернення: 20.12.2023).
6. The revolving door – from public officials to Big Tech lobbyists. LobbyControl. 2022. URL: <https://corporateurope.org/en/2022/09/revolving-door-public-officials-big-tech-lobbyists> (дата звернення: 23.12.2023).
7. Yates S., Cardin-Trudeau É. Lobbying “from within”: A new perspective on the revolving door and regulatory capture. *Can. Public Admin.* 2021. No. 64. P. 301–319. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cara.12412> (дата звернення: 20.12.2023).